

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Докторске академске студије

**ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE
ДИСЕРТАЦИЈЕ**

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 1144/1, донетом на седници одржаној дана 26. априла 2023. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанткиње **Невене В. Талов** под насловом „**Комбинована настава у млађим разредима основне школе током пандемије коронавируса: изазови и импликације за будућу праксу**”, урађену под менторским руковођењем др **Добринке Кузмановић**.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. МЕНТОР

Име и презиме: Добринка Кузмановић

Звање: доцент

Ужа научна област: Психологија образовања

Датум избора у звање: 19. мај 2020.

Установа на којој је запослен: Универзитет у Београду – Филолошки факултет

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Зона Мркаљ

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 22. јун 2016.

Установа на којој је запослен: Универзитет у Београду – Филолошки факултет

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Маја Савић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Психологија

Датум избора у звање: 22. новембар 2022.

Установа на којој је запослен: Универзитет у Београду – Филолошки факултет

4. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Сања Благоданић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Методика наставе природе и друштва

Датум избора у звање: 17. новембар 2021. године

Установа на којој је запослен: Универзитет у Београду – Учитељски факултет

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Невена В. Ћалов
Датум и место рођења:	27. 3. 1988. година, Београд
Наслов мастер рада:	Образовање као самоостварење код Аристотела
Датум одбране мастер рада:	7. 2. 2012.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Учитељски факултет, Универзитет у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Етички аспекти образовања / Филозофија

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

- Ојданић, Н. (2014). Ученичко познавање лексема у читанкама за други разред основне школе. *Методички видици*, 5(5), 57–79.
- Ојданић, Н. (2016). Сугласник Ј у млађим разредима основне школе. *Иновације у настави*, 29(3), 128–142.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Комбинована настава у млађим разредима основне школе током пандемије коронавируса: изазови и импликације за будућу праксу

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет докторске дисертације Невене Ђалов јесте комбинована настава током пандемије коронавируса, у раду са ученицима млађег основношколског узраста. Осим термина комбинована настава, у литератури се срећу и термини мешовита и хибридна настава, који се користе као синоними, што је случај и у овом раду. Упркос мноштву различитих дефиниција, међу ауторима постоји сагласност да су кључни елементи комбиноване наставе непосредан васпитно-образовни рад са ученицима у школи и онлајн настава, односно настава посредством интернета и дигиталних технологија.

Кандидаткиња је спровела емпиријско, микс-методско истраживање, с главним циљем да утврди како је била реализована комбинована настава у раду са ученицима млађих разреда основне школе, током 2020/21. школске године, тзв. „друге пандемијске школске године” и са којим изазовима су се суочавали испитани ученици, родитељи и наставници разредне наставе, као главни учесници васпитно-образовног процеса. Практичан циљ овог рада био је формулисање, на основу добијених емпиријских налаза, практичних импликација и препорука за успешно реализовање комбиноване наставе у уобичајеним околностима.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Судећи на основу релевантне литературе, предмет дисертације Невене Ђалов, недовољно је научно истражен, како код нас, тако и у свету, поготову када је реч о ученицима млађег основношколског узраста. С обзиром на то да је спроведено истраживање експлоративно, уместо прецизних хипотеза којима се проверавају одређене теорије или претходни емпиријски налази, формулисано је више истраживачких питања.

Најважнија истраживачка питања на које кандидаткиња одговара у свом раду јесу:

- Да ли, и у којој мери, комбинована настава реализована током пандемије коронавируса у нашој образовно-васпитној пракси представља операционализацију неког од теоријских модела комбиноване наставе? Шта се у пракси означавало синтагмом комбинована настава?
- Које су специфичности комбиноване наставе у време пандемије коронавируса, када је реч о ученицима млађих разреда основне школе?
- Са којим врстама изазова су се сусретали наставници разредне наставе током реализације овог модела наставе?
- Који су били највећи изазови ученика и њихових родитеља током комбиноване наставе?
- Какви су ставови и уверења наставника према примени овог модела наставе у млађим разредима основне школе?
- Какви су ставови и уверења наставника о активностима и укључености ученика и родитеља у овај облик наставе?

- У којој мери наставници и родитељи сматрају да стручно усавршавање, ангажовање и инфраструктурна опремљеност образовних установа могу допринети бољој организацији и реализацији комбинованог модела наставе?
- Које су практичне импликације добијених емпиријских налаза за организовање и унапређивање комбиноване наставе у будућности, ако узмемо у обзир и да је законом предвиђено да се овај модел наставе користи и развија, јер је неопходан за развијање кључних компетенција?

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Невене Ћалов, под називом: „Комбинована настава у млађим разредима основне школе током пандемије коронавируса: изазови и импликације за будућу праксу”, садржи 201 страницу, односно 13 тематских поглавља.

Основни текст дисертације (стр. 1–133) састоји се из следећих тематских целина: увод, теоријски део истраживања, предмет, циљеви и истраживачка питања, методолошки оквир истраживања, резултати истраживања, интеграција налаза и дискусија, допринос и ограничења истраживања, закључак и импликације налаза истраживања за будућу праксу. Након основног текста, следи коришћена литература, укупно 215 референци (стр. 134–148), осам прилога (стр. 149–177), биографија ауторке (стр. 185) и три изјаве (стр. 186–201). Дисертација садржи 25 табела и 17 графикона.

У *уводном делу* дисертације кандидаткиња указује на значај истраживања, смештајући га у шири, глобални контекст, али и у национални контекст, са освртом на законски оквир и стручна упутства издавана од стране надлежних за организацију и реализацију васпитно-образовног процеса током пандемије коронавируса. Након што је, у марту 2020. године, Светска здравствена организација прогласила глобалну пандемију коронавируса, у бројним земљама широм света, укључујући и нашу, школе су затворене на одређено време, а настава организована тако да физички контакти буду сведени на најмању могућу меру. Током школске 2020/21. године, „друге пандемијске школске године”, за ученике млађих разреда основних школа у Србији организована је комбинована настава, по моделу „изокренуте учионице”. Новонастала ситуација изискивала је употребу дигиталних технологија у реализацији наставног процеса, што се умногоме разликовало од дотадашње наставне праксе и резултирало је бројним изазовима различите природе, доводећи у питање једно од основних права детета, право на образовање.

Теоријски део докторске тезе Невене Ћалов састоји се из неколико тематских подцелина. Кандидаткиња најпре дефинише *кључне појмове* које је користила у свом раду: непосредан образовно-васпитни рад са ученицима у школи, настава на даљину/онлајн настава, комбинована настава (укључујући различите моделе овог облика наставе) и настава на даљину у ванредним околностима, узевши при томе у обзир различите приступе аутора и начине концептуализовања.

У циљу сагледавања комбиноване наставе у контексту теорија учења, у наставку су приказани најважнији теоријски приступи: *бихејвиоризам*, *когнитивизам*, *индивидуални и социјални конструктивизам* и *конекционизам*, као и њихов допринос разумевању улоге дигиталних технологија у процесу учења/наставе. Детаљно су описане Блумова таксономија васпитно-образовних циљева, Ревидирана верзија Блумове таксономије аутора Андерсона и Кратвола и Дигитална Блумова таксономија, и указано на њихов значај за разумевање когнитивних процеса и врста знања, како у извандигиталном, тако и у дигиталном окружењу за учење.

Важна подцелина у оквиру теоријског дела рада односи се на карактеристике социјалног и емоционалног развоја деце млађег школског узраста, које је неопходно узети у обзир у контексту примене комбиноване наставе у школској пракси.

У теоријском делу рада налази се и исцрпан преглед доступних емпиријских налаза у вези са дигиталним компетенцијама учесника у васпитно-образовном процесу (наставника и ученика), као и преглед налаза о примени комбиноване наставе у млађим разредима основне

школе. Доступна истраживања разврстана су према томе да ли указују на добре стране комбиноване наставе или на изазове и ограничења, као и у зависности од тога да ли су реализована пре или током пандемије коронавируса.

Следеће поглавље докторске тезе односи се на *предмет, циљеве и истраживачка питања* на која ауторка одговора својим истраживањем, описана у претходном делу овог извештаја.

Део *методолошки оквир истраживања* садржи: методе и технике истраживања, опис и карактеристике узорка, опис коришћених инструмената и варијабли, начин реализације и ток истраживања, коришћене статистичке процедуре за обраду података и етичке аспекте реализације истраживања. За потребе овог истраживања, кандидаткиња је креирала пет инструмената, који су приложени у раду:

1. Водич за фокус-групни интервју са ученицима млађих разреда основне школе;
2. Водич за фокус-групни интервју са наставницима разредне наставе;
3. Водич за фокус-групни интервју са родитељима;
4. Упитник за наставнике разредне наставе – онлајн верзија;
5. Упитник за родитеље – онлајн верзија.

Резултати истраживања организовани су у складу са предметом и циљевима истраживања, у четири тематске целине: • организација комбиноване наставе и предуслови за њено извођење; • изазови са којима се сусрећу главни актери образовно-васпитног процеса и добре стране комбиноване наставе; • организација главних актера образовно-васпитног процеса током комбиноване наставе и мотивација ученика за учење и • подршка у раду и учењу и међусобна сарадња. Приказани су резултати фокус-групних интервјуа са ученицима, затим резултати упитника и фокус-групног интервјуа са наставницима разредне наставе и резултати упитника и фокус-групног интервјуа за родитеље.

Главни налази овог истраживања указују на доминантно негативне ставове наставника разредне наставе према примени комбиноване наставе у млађим разредима основне школе. Идентификован је већи број изазова који су груписани у неколико категорија: изазови техничке, педагошке, здравствене, социјалне и организационе природе. Наставници сматрају да начин на који су они реализовали комбиновану наставу у пандемијским условима не одговара „правом”, теоријском моделу комбиноване наставе. Разлог за то виде у изазовима које пандемија као таква носи са собом (брига, страх, неизвесност), али и у недовољној и правовременој обучености за такав вид наставе. Како је онлајн настава у Србији започела одмах након проглашења ванредне ситуације, већина наставника није била припремљена за такав начин рада, што се одразило и на реализацију комбиноване наставе. Ово истраживање је показало да поједини наставници, након иницијалног образовања, нису поседовали одговарајуће дигиталне вештине за реализацију наставе у дигиталном окружењу. Заинтересованост наставника за употребу дигиталних технологија показала се као најзначајнији предиктор става према реализацији комбиноване наставе. Што су позитивније биле процењене дигиталне вештине родитеља и ученика, техничка подршка за наставнике и ученике и подршка образовних власти, то је позитивније била процењена заинтересованост наставника за употребу дигиталних медија у настави.

У поглављу *интеграција налаза и дискусија* дат је упоредни приказ налаза који се односе на три циљне групе испитаника укључене у ово истраживање. Они су разматрани у светлу налаза других домаћих и страних истраживања објављених пре пандемије коронавируса или током ње. Са већином изазова и ставова сложили су се сви учесници у овом истраживању.

У поглављу *допринос и ограничења истраживања* кандидаткиња указује на научни и практични допринос спроведеног истраживања, али и на његова ограничења, која су највећим делом последица врсте и величине узорка, времена и начина реализације истраживања и упознатости учесника у истраживању са научним концептом комбиноване наставе.

Главни закључци овог рада су да се правовременим стручним усавршавањем, мотивисаношћу наставника, ангажованошћу родитеља и ученика (првенствено у смислу унапређивања њихових дигиталних компетенција), техничком опремљеношћу образовних установа, али и озбиљном припремом свих актера у образовању за улазак у „дигитални свет” значајно може допринети бољој организацији и реализацији комбинованог модела наставе. Иако углавном негативног

става према комбинованој настави, судећи на основу резултата истраживања, сви актери васпитно-образовног процеса уложили су напоре да се настава прилагоди за рад у пандемијским условима.

У финалном поглављу докторске дисертације Невене Ћалов налазе се практичне импликације које произилазе из налаза истраживања, релевантне за будућу васпитно-образовну праксу у раду са ученицима млађег основношколског узраста.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Иако је комбинована настава предмет научног истраживања још од деведесетих година 20. века, емпиријски налази који се односе на њену примену у васпитно-образовном раду са ученицима млађег школског узраста веома су оскудни, не само код нас, већ и у свету. Самим тим, спроведено истраживање пружа значајан допринос научном расветљавању комбиноване наставе, када је реч о споменутој узрасној групи. С друге стране, коришћење дигиталних технологија у образовне сврхе, током последњих деценија, постаје један од приоритета креатора образовне политике, како на глобалном, тако и на националном нивоу. У националним образовно-стратешким документима истиче се значај комбиноване наставе, не само у ванредним околностима, попут актуелне пандемије коронавируса, већ и у „нормалним” околностима, укључујући и доуниверзитетско образовање.

Судећи на основу доступне литературе, емпиријско истраживање спроведено за потребе израде докторске тезе Невене Ћалов прво је истраживање у нашој земљи у које су укључени ученици млађих разреда основне школе који су наставу похађали према комбинованом моделу. Осим ученика, у истраживању су учествовали и родитељи и наставници разредне наставе, што је омогућило сагледавање проблема из перспективе свих кључних актера васпитно-образовног процеса. Кандидаткиња проблематизује концептуална питања и јасно експлицира све истраживачке/методолошке изазове са којима је била суочена током рада на тези, као и потенцијална решења, што може послужити као оријентир истраживачима који намеравају да се баве овом темом у будућности.

У свом истраживању, кандидаткиња примењује квантитативне и квалитативне истраживачке технике, односно микс-методски приступ, што јој омогућује триангулацију добијених емпиријских налаза. Захваљујући примењеном методолошком приступу, налази обухватају широк дијапазон тема, које доприносе дубљем сагледавању изазова/проблема, али и добрих страна комбиноване наставе, предуслова и могућности за њену примену у формалном образовном контексту. Током фокус-групних интервјуа добијене су аутентичне изјаве испитаника о истраживаним питањима, које су посебно драгоцене (у научном и практичном смислу) када је реч о недовољно истраженим појавама.

Узевши у обзир чињеницу да се реализација комбиноване наставе у ванредним околностима условљеним глобалном здравственом и образовном кризом, за коју нису постојали неопходни предуслови, не може поистоветити са њеном реализацијом у типичним, „нормалним” околностима, кандидаткиња, на основу добијених емпиријских налаза, формулише практичне импликације и препоруке за реализовање комбиноване наставе у циљу обезбеђивања што квалитетнијег образовања за ученике, усмерене ка доносиоцима одлука на различитим нивоима система образовања. Осим стицања дубљег увида у бројне изазове различите природе са којима су били суочени актери образовног процеса, током реализације комбиноване наставе у ванредним околностима, у раду су експлицирани различити видови подршке учесницима образовно-васпитног процеса, у чему се огледа велики практични значај овог рада.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације **„Комбинована настава у млађим разредима основне школе током пандемије коронавируса: изазови и импликације за будућу праксу“** аутора **Невене В. Ђалов**, констатовано је да утврђено подударане текста износи 7%.

Овај степен подударности последица је цитата, личних имена, назива образовно-политичких докумената, односно, општих места и података, што је у складу са Чланом 9. *Правилника*.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација **„Комбинована настава у млађим разредима основне школе током пандемије коронавируса: изазови и импликације за будућу праксу“** кандидаткиње **Невене В. Ђалов** оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом **„Комбинована настава у млађим разредима основне школе током пандемије коронавируса: изазови и импликације за будућу праксу“**, коју је урадила кандидаткиња Невена В. Ђалов под менторством др Добринке Кузмановић и да је, у складу са прописима, упуту Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
др Добринка Кузмановић
ментор

2. _____
др Зона Мркаљ
члан Комисије

3. _____
др Маја Савић
члан Комисије

4. _____
др Сања Благоданић
члан Комисије